

Några nyare ord i svenskan

Nedan förtecknas några ord som vi uppfattat som relativt nya i svenskan. Källan är i huvudsak dagspressen. Det datum som anges är det tidigaste belägg vi har hittat för orden. Därmed inte sagt att orden inte skulle kunna beläggas tidigare. Ord som finns med i nya ordböcker som *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*, Svenska Akademiens ordlista 11 uppl., *Svensk ordbok* 1986 eller *Bonniers ordbok* 1986 har inte medtagits. Synpunkter från läsarna på ordens ålder, betydelse o.d. mot-tas gärna. Listan är redigerad av Birgitta Lindgren.

- användarnära** om dataprogram o. -system som är lättillgängliga o. enkla för användarna. 1983. *Mikrodatorerna var roliga och spännande att arbeta med och gav möjligheten att utveckla användarnära system.* SvD 17.4.1984 [no. brukernær]
- autotransfusion** egenblodgivning (se d.o.). *Rädslan för diverse smittoämnen som kan spridas vid blodtransfusion har gjort att s.k. autotransfusion har kommit i ropet. Det innebär att man t.ex. vid en operation "återanvänder" sitt eget blod eller också att man i förväg har en sparad kvantitet av sitt eget blod på en särskild blodbank.* GP 6.12.1986 [da. autotransfusion]
- avstatlig/a, -ande** överföra från statlig till annan ägo, motsats: förstatliga. 1987 [jfr ty. *Entstaatlichung*]
- blöjhak** vard.: dansställe e.d. för (yngre) tonåringar. 1987
- bolagiser/a, -ing** överföra delar av en myndighets eller ett storföretags verksamhet till enskilda bolag. *Flera av de statliga verken har delvis "bolagiserats", dvs. stora delar av verksamheten bedrivs utanför verken i ett stort antal dotterbolag.* GP 22.10.1984
- bälta sig** ta på sig bilbälte el. annat säkerhetsbälte. Radioprogram 13.2.1983 – **bältad** fastspänd med bilbälte el. annat säkerhetsbälte. 1984. *Olycksfallsforskningen visar att även barnen bör sitta bältade därbak.* GP 5.1.1986 – **bältning** det att vara bältad. *Problemet med bältning i skolskjutstaxi.* GP 24.8.1986
- crack** -et 1985. *Vad det handlar om är crack, den senaste "inndrogen" bland rika som fattiga, unga som gamla . . . Crack är en form av kokain, en förädlad eller förfinad form som man inte sniffar utan röker.* DN 1.6.1986 [av eng. *crack*; da., no. *crack*]
- datavirus** en form av datasabotage. *Datavirus är en inplanterad förstörelsekod som aktiveras av en signal eller automatiskt av en viss information.* SvD 21.2.1985 [no. *datavirus*]
- desktop-publishing**, äv. **desktop** skrivbordssättning (se d.o.). *Vem har hört talas om Desktop Publishing? . . . Du sätter text och gör din layout direkt på bildskärmen och kör ut original på Apple LaserWriter eller en Linotype fotosättningsmaskin.* Datum MacNews nr 2, 1986 [av eng. *desktop publishing* till *desktop 'skrivbordsskiva'* o. *publishing 'förlagsverksamhet'*; da., no. *desktop-publishing, desktop*]
- diskrimineringsombudsman** (förk. **DO**) ombudsman som skall bevaka att ingen missgynnas eller kränks på grund av ras, hudfärg, nationalitet, etniskt ursprung eller trosbekännelse. Tjänsten föreslagen 1985. *Regeringen utsåg på torsdagen Peter Nobel till landets förste diskrimineringsombudsman, DO.* SvD 6.6.1986
- dresser** -n; pl. *dresser* åskådare (på fotbollsmatch e.d.) som är ute efter att slåss med supportrar till motståndarlaget, o. som är snyggt o. normalt klädd

för att obemärkt ta sig in. När Stefan och de andra åker till Malmö klär de upp sig, har inga klubbhalsdukar på sig och åker vanligt tåg. De blir "dressers". Pojkar som är ordentligt klädda och smälter in i den övriga publiken, men när matchen är över samlas de och söker utlopp för sin slagsmålslust. DN 15.9.1986 [av eng. *dresser* 'person som klär sig väl']

dök-inte-uppare person som bokat plats (t.ex. på flygplan) men som inte kommer. På ett år bokade 134,5 miljoner passagerare in sig på SAS-turer ... 984.000 kom inte till flygplatsen. SAS bokförde dem som 'no-shows', dök-inte-uppare. Expr. 22.11.1986 [efter eng. *no-show*]

egenblodgivning överföring av patientens eget blod, som samlats upp före el. under en operation; autotransfusion, självtransfusion. 1985. *Det är en sund princip att använda så lite främmande blod som möjligt ... Blodcentralerna måste satsa på egenblodgivning i större omfattning än tidigare.* Expr. 30.3.1987 [jfr da. *egenblodbehandling*]

elpistol don som ger starka elstötar, avsett att användas som vapen. *En elpistol kan köpas av vem som helst, det behövs ingen vapenlicens. Den ser ut som en fjärrkontroll till en TV-apparat. I ena ändan sitter två metallpoler. De trycks mot offret som sedan förlamas i några minuter av elchocken.* SvD 22.4.1986

fantombild konstruerad bild (av person efterlyst av polisen). *En lång blond man skuggade statsminister Olof Palme ... På måndagen offentliggjorde polisen en "fantombild" av honom ... Vittnet ... [har] hjälpt polisen att ta fram bilden, med hjälp av den västtyska identifieringsmaskinen.* SvD 25.3.1986 [da. *fantombillede*, jfr no. *robotbilde*]

fax -en, pl. -ar (om apparaten); -et, pl. *fax* (om meddelandet), *ökad anv. i skrift:* kortord för *telefax*. – *Man sätter meddelandet i "faxen" i stället [för att använ-*

da telefon] och vips så har mottagaren ett viktigt besked. DN 14.2.1984 [da. *fax*, no. *faks*] – *faxa* sända via telefax. 1982. *Man kan "faxa" en A4-sida på mindre än en halv minut till en mottagare ... med motsvarande utrustning.* DN 14.2.1987 [da. *faxe*, no. *fakse*]

fettsugning plastikkirurgiskt ingrepp som innebär att fett sugts ut ur kroppen. 1980-t. [no. *fettsugning*]

finansvalp se *valpskatt*. 1987

friklassa förklara fri från radioaktivt nedfall e.d. *Statens strålskyddsinstitut friklassade på onsdagseftermiddagen de återstående församlingarna i ... Gävleborgs län. Det innebär att hela Sverige nu är friklassat och att korna kan släppas på bete.* SvD 26.6.1986

glasnost ['glassnåst] öppenhet; om Gorbatsjovs nya politik för ökad öppenhet i Sovjet. 1987 [av ry. *гласность* eg. 'öfentlighet, publicitet'; har förekommit tidigare i rysk politisk terminologi, men tycks först med Gorbatsjov ha blivit ett slagord; da., no. *glasnost*]

HIV *Nu har FN-organet WHO (Världshälsoorganisationen) officiellt rekommenderat att aidsviruset döps om. Det nya namnet är HIV (Human Immunodeficiency Virus, ung. Humant Immunbristvirus).* SvD 3.8.1986 [av eng. *HIV*, jfr citatet; da., no. *HIV*]

hospice ['håsspis] -et, pl. *hospice* hellre: lindringsklinik (se d.o.). *I flera år har Sveriges första s.k. hospice.* SvD 19.1.1982 [av eng. *hospice* (jfr sv. *hospits*) 'hospital, asyl'; da., no. *hospice*]

kebabspråk *nedsättande el. skämtsamt:* den form av svenska som många invandrare talar, jfr *rinkebysvenska*. – *De [invandrarungdomarna] kan alltså en s.a.s. riktig svenska men efter en stund halkar de in i vad man därute kallar "kebab-språk".* DN 7.9.1987

kontorssättning skrivbordssättning (se d.o.)

krocksläde slädliknande anordning som

- används vid krocktester. *Alla blir lika överraskade av kraften i en krock vid bara sju kmltim. Den har man fått tillfälle att känna på i en krocksläde som bl.a. varit utställd hos bilprovningen i Partille.* GP 20.4.1986
- krockvikt** den vikt en passagerare el. ett löst föremål i ett fordon får vid en krock el. häftig inbromsning. *Krockvikt är ett ord som uppfunnits, eller i alla fall lanse-rats, för att förklara varför man måste spänna fast sig även i baksätet på bilen. Poängen är att man inte väger det man tror att man väger . . . Upp mot ett ton kan man väga, tyckte vi det lät som.* DN 21.10.1986
- köksö** enhet bestående av spis med arbetsbänk, skåp m.m. som placerats mitt på golvet i ett kök. *Kök med s.k. köksö. Det betyder att spisen, med vissa bänkar och skåp, placeras mitt på golvet.* Vår Bostad nr 10, 1987
- lindringsklinik** klinik el. sjukhem för vård av döende; föreslaget som nordiskt ersättningsord för hospice (se d.o.) av Nordiska språksekretariatet 1987 – **lindringsvård** vård av döende, jfr föreg. ord. 1987
- naturcampingplats** *Naturvårdsverket vill att kommunerna inrättar s.k. naturcampingplatser för husvagnsägare med små krav på komfort men med stora krav på natur . . . Camparna får tillgång till vatten och toalett och kan bli av med sitt avfall.* DN 24.6.1986
- nollspråkig** som inte behärskar ngt språk ordentligt, jfr äldre *flerspråkig, halv-språkig.* – *Många skribenter . . . [är] snarast nollspråkiga. Deras svenska har blivit "svengelska" och fylls av diverse mer eller mindre hemmagjorda försvensknin-gar.* Resumé 8, 1986
- obältad** utan bilbälte el. annat säkerhetsbälte, jfr *bältad.* 1983
- perestrojka** [-'ájka] ombyggnad; förnyelse; om Gorbatsjovs nya reformpolitik. 1987 [av ry. перестройка 'ombyggnad, rekonstruktion'; jfr uttr. "att bygga kommunismen"; da., no. *perestrojka*]
- privatreligiös** religiös utan att bekänna sig till ngn speciell tro. Början av 1980-t. *46 procent av svenska folket är s.k. "privatreligiösa" har en undersökning visat. Den religiositeten tror jag till stor del beror på naturupplevelser. Människorna upplever naturens gudomlighet.* SvD 15.6.1986
- processorierad skrivning** el. **process-skrivning** metod vid skrivträning som innebär att en text bearbetas o. skrivs om i flera omgångar. *Endast genom att skriva lär vi oss att skriva . . . Metoden [lä-rarna] arbetar efter kallas processorierad skrivning, därför att vägen, inte målet, är avgörande.* SvD 23.9.1986 [jfr eng. *process writing*]
- returkraft** lagrad bromsenergi som utnyttjas som drivkraft för fordon, tryckackumulatordrift. *Våra nya, röda bussar utnyttjar returkraft som är en miljövänlig naturkraft. Vi spar upp till 30% bränsle och avgasutsläppen minskar lika mycket. Returkraften bildas när bussen bromsar.* Broschyr från Stor-Stockholms lokaltrafik, 1986.
- ringkapsyl** kapsyl försedd med en liten ring för öppnandet. *35 miljoner jul-mustflaskor har den nya kapsylen . . . Under 1986 räknar man med att tillverka 1,1 miljarder ringkapsyler.* GP 21.12.1985
- rinkebysvenska** den form av svenska som talas av många invandrare o. äv. infödda svenska ungdomar i Rinkeby, ett invandrartätt område i Stockholm; jfr *ke-babspråk.* 1987
- samriskföretag** (i finl.sv.: *samföretag*) företag som bildats genom samverkan mellan företag från olika länder, ofta inriktat på ekonomiskt riskfylld verksamhet. *Crawford Door bildades för 26 år sedan som ett joint venturebolag, eller samriskföretag, mellan amerikanska . . . Crawford Door Inc och Beijerinvest.* GP 29.10.1986 [motsv. eng. *joint venture*; *samriskföretag* blev vinnande förslag i

en ordtävling i Dagens Nyheter]

självtransfusion egenblodgivning (se d.o.).
I uländer praktiseras självtransfusion under primitiva former vid operationer.
 DN 6.12.1986

skraplott lottsedel där numret är täckt med en bortskrapbar hinna. 1986 [no. *skraplodd*]

skrivbordssättning förfaringssättet att med dator el. ordbehandlare framställa manus, som är helt färdigt för tryckning o. alltså inte kräver ngn sättning el. grafisk formgivning; förslaget som ersättningsord för *desktop (publishing)* (se d.o.), andra förslag är *kontorssättning, gördet-själv-tryck*. 1987 [no. *skrivebordssetting*]

strecksats sats som inleds med tankstreck i en uppräkningslista av flera satser o. som anger t.ex. villkor. *Om det finns SACO/SR-medlemmar utanför dessa yrkesgrupper som "träffas" av någon av "strecksatserna" skall även de kunna komma ifråga.* Cirkulär från DIK-förbundet 1.12.1986

surrogatmamma, surrogatmo(de)r kvinna som mot ersättning föder ett barn åt ett barnlöst par, som adopterar barnet; befruktningen kan ske på konstgjord väg med spermier från den blivande adoptivpappan. 1982. *Från USA kommer också systemet med s.k. surrogatmammor, som föder fram barn på beställning åt andra.* DN 23.2.1983 [efter eng. *surrogate mother*; da. *surrogatmo(de)r*, no. *surrogatmor*]

trädkramare miljöaktivist som står o. kramar om ett träd för att rädda det från att bli nedhugget. *Polisen invaderade och besatte det område utanför Stenungsund som de så kallade trädkramarna ockuperade i protest mot motorvägsbygget.* DN 14.10.1987

ungdomslagare ungdom som arbetar i s.k. ungdomslag i former som regleras av en viss lag (ungdomslagen). *Snart fyller*

ungdomslagen tre år, den unika lag som garanterar alla mellan 18 och 20 år ett jobb på halvtid . . . Det finns en fara med att ungdomarna trivs alltför bra . . ., säger NN . . . som uppmuntrar alla ungdomslagare att söka jobb utanför hemkommunen. DN 12.12.1986

valpskatt omsättningsskatt på värdepappershandel. *Den nya skatten har redan döpts till "valpskatten", den skall gälla för alla skuldebrev utom premieobligationer.* DN 21.9.1987 [syftar på ordet *finansvalpar* om unga penningmäklare, yttrat av LO-chefen Stig Malm i debatten om denna skatt]

Westerberg(s)effekten plötslig ökning av ett partis väljarsiffror beroende på en enskild politikers personlighet (o. inte partiets agerande el. ställningstagande i någon viss fråga). *Valutgången skänkte oss en ny politisk term: Westerbergeffekten.* DN 20.9.1985 [efter Bengt Westerberg ledare för folklpartiet, som 1985 tillskrevs sådan framgång]

vildcampare *Åtta miljoner campare varje år undviker de organiserade campingplatserna och söker sig till vildmarken. Dessa 'vildcampare' vill nu naturvårdsverket styra in på små, billigare campingplatser.* SvD 24.6.1986 – **vildcamping** jfr föreg. *Förra året förekom totalt cirka 37 miljoner "campingnätter" i Sverige. Därav var åtta miljoner s.k. vildcamping utanför campingplatserna.* DN 11.4.1984

värsting *vard.*: ngn el. ngt som är "värst", dvs. störst, bäst, snabbast e.d. 1985. *En värsting. Corvette Stingray, cab. 69.* SvD 24.4.1987, annons.

åskådarrvåld våld utövat av åskådare, jfr äldre *läktarrvåld*. – *Europarådets konvention mot åskådarrvåld vid idrotts-evenemang.* TT-nyheter 12.9.1985

örstift smycke som sätts fast i örat med ett stift, för person med hål i öronen. 1986 [da. *ørestik*]